

REGULACIJSKI PLAN SPLITA FRANCESCA LOCATIJA IZ GODINE 1862.

UDK: 711.4-122 (497.5 Split) "18"
624-05 (497.5 Split) "18"

SLAVKO MULJAČIĆ

Primljeno: 28. 2. 2011.
Izvorni znanstveni rad

Tekst koji se ovdje objavljuje Slavko Muljačić predao je u prosincu godine 2000. za zbornik radova o povijesti prostornog razvoja splitskog Pazara što ga je trebao objaviti Konzervatorski odjel u Splitu, a koji nikada nije ugledao svjetlo dana. U očekivanju objave zbornika autor je preminuo. Ipak, nakon punog desetljeća, tekst koji, po svemu sudeći, osvjetljava najstariji urbanistički plan u Hrvatskoj, predao je i djelomično priredio dr. sc. Ambroz Tudor, ponajviše u spomen na suradnju sa šjor Slavkom.

Ključne riječi: urbanizam, 19. stoljeće, Antonio Bajamonti, Francesco Locati

IZVORI ZA POZNAVANJE POSTAVKI IZGUBLJENOGA LOCATIJEVOG PLANA

Novoizabrana splitska općinska uprava, na čelu koje je bio liječnik dr. Antonio Bajamonti, preuzela je vlast 9. siječnja godine 1860. U svojem dugom izlaganju na prvoj sjednici javne Općinske skupštine, održanoj 6. lipnja 1862. godine, načelnik Bajamonti prvi je put spomenuo općinskog inženjera dr. Locatija, u svezi s njegovim projektom za obnovu Dioklecijanova vodovoda (akvedukta).¹ U nastavku govora rekao je i ovo: *Posljednjih godina Split*

se proljepšao s novim i otmjenim (elegantnim) zgradama, ali nam nepostojanje jednog regulacijskog plana znatno umanjuje veliku prednost, koja bi proizašla iz toga. Brzopleto nastale, umjesto da točno odrede crte novih ulica, one su danas obilježja nesavladivih ružnoća (bruttore). Da bi se zaustavile već nastale velike i rđave posljedice, od općinskog inženjera (ingegnere municipale) smo zatražili da sastavi navedeni plan, koji je već neko vrijeme dovršen (compiuto da vario tempo), a jednog od slijedećih dana ćemo ga, zajedno s građevnim pravilnikom, podnijeti Općinskom vijeću na glasanje (tj. usvajanje).²

I u kasnijim Bajamontijevim govorima pred Općinskim vijećem, održanima 31. siječnja i 21. veljače 1864. godine, izložena su neka novija ostvarenja u izgradnji grada i istaknuti mnogi još neriješeni problemi, kao i neprovedeni planovi, koji sigurno proizlaze iz donesenoga Locatijeva plana iz 1862. godine.³ Začuđuje, međutim, što se o tome planu dugo nakon toga više uopće ne govori! Ne spominje se od lipnja 1864., kada je smijenjena prva Bajamontijeva općinska uprava, do studenoga 1880., kada je uklonjena i druga njegova uprava. O tom planu ne piše ni autonomaški list *L'Avvenire* (1875.-1881.), koji ne spominje ni dr. Locatija, već sva dvadesetogodišnja postignuća u nastojanjima da Split što ljepše i suvremenije izgleda pripisuje Bajamontijevoj općinskoj upravi, pa i njemu osobno.⁴

Tek godine 1887., kada je autonomaška stranka već gotovo sedam godina bila u oporbi, u njezinu novom glasilu, splitskom listu *La Difesa* (1884.-1887.), objavljen je godine 1887. opširan nostalgični članak u kojem se glorificira prethodna Bajamontijeva administracija, pa navodi deset građevinskih zahvata značajnih u prometnom, socijalnom i estetskom smislu, koji su bili predviđeni Locatijevim planom, a ako neki nisu mogli biti izvedeni, zaključuje se, za to je kriva protivnička Narodnjačka stranka i njezina općinska vlast.⁵

S iznimkom navedenog članka iz lista *La Difesa*, Locatijev Regulacijski plan Splita više se ne spominje u tisku, člancima i knjigama koje su objavljivane u razdoblju od 1882. do 1965. godine. Tek Grga Novak u trećoj knjizi svoje *Povijesti Splita*, objavljenoj 1965., piše:

*Izrada ovog regulacionog plana Splita povjerena je inženjeru dr. Locatiju – Na sjednici Općinskog vijeća koja je bila održana 24. srpnja 1862. godine, primljen je Locatijev plan jednoglasno.*⁶

Taj se plan međutim nije sačuvao. Kada su trećeg dana nakon kapitulacije Italije u Drugom svjetskom ratu, 11. rujna 1943. godine, potpuno izgorjele

općinske zgrade u Splitu, u njima je uništen i čitav Općinski arhiv, pa sigurno i projektna dokumentacija vezana uz Locatijev plan. Nikada nije utvrđeno je li postojala još koja kopija tog plana, čuvana na drugom mjestu i možda sačuvana.

Mnogo kasnije, godine 1993., objavljena je knjiga Duška Kečkemeta o splitskom arhitektu i konzervatoru Vicku Andriću, a pri njezinu pisanju autor se služio i arhivskom građom koju čuvaju (tadašnji) Historijski arhiv u Zadru i Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu te drugi arhivi. Tako su u toj knjizi na nekoliko mjesta mogli biti objavljeni podaci o Locatijevu djelovanju, korisna građa za pokušaj sastavljanja dijela njegove biografije.⁷

DOSAD POZNATI BIOGRAFSKI PODACI O INŽENJERU DR. FRANCESCU LOCATIJU

O Locatiju nam nisu poznati ni osnovni genealoški podaci. Poznato je da je rođen u Brescii, u Italiji, ali ne znamo ni koje je godine rođen ni kad je i gdje je umro. Također nam nije poznato kako je došao do svojega prvog zaposlenja u Splitu.⁸

Prema jednom objavljenom tekstu, inženjera dr. Francesca Locatija nalazimo u Splitu prvi put godine 1846., kao okružnog inženjera, zaposlenog na Okružnom poglavarstvu (*Capitanato circolare*) u nadležstvu nadređenom Općini Split.⁹ S tog položaja dr. Locati negdje na prijelazu iz 1858. u 1859. godinu prelazi na niže rangiranu dužnost općinskog inženjera, pri kraju mandata načelnika Simeonea de Michielija Vitturija. O njegovu prvom zaposlenju u Splitu poznato nam je da je u svojstvu okružnog inženjera sudjelovao kao član komisije u nekim *naličjima*, a ističe se podatak da mu je 1857./58. okružni poglavar Ivan Buratti povjerio stručno vodstvo građevinskih radova na otvaranju stoljećima izvana zatrpanih, a iznutra zazidanih i zagrađenih Sjevernih vrata Dioklecijanove palače (*Porta aurea*).¹⁰

Brzi demografski i gospodarski razvitak Splita koji se osjećao sredinom XIX. stoljeća, bio je znatno otežavan pomanjkanjem pitke vode te premalenom i plitkom starom gradskom lukom. Prvi nedostatak odavno se kanilo riješiti obnovom onesposobljenog antičkog akvedukta (Dioklecijanova vodovoda) od izvora solinske rječice Jadro do Splita; proširenju gradske luke na istočnu stranu, podno Lučca, trebala je pak prethoditi izgradnja dugog lukobrana radi

zaštite od najjačeg vjetrova, koji je 1872.-1887. bio i izveden. Pitanje za ono doba kvalitetne rasvjete grada, pa i nekih zgrada, dućana, lokala i radionica, riješeno je 1862. izgradnjom Plinare.¹¹

Ipak, obnova vodovoda i izgradnja lukobrana nisu se mogli izvesti iz skromnih općinskih prihoda, pa su godine prošle u dogovaranju povoljnih kredita i dobivanja dozvola od nadležnih viših državnih vlasti i lobiranja za njihova ulaganja u te kapitalne objekte infrastrukture.

No ostanimo na problemu obnove vodovoda, kojim se arh. Vicko Andrić bavio još od godine 1844. Kada je odlučeno da se Općina Split iz kredita prihvati financiranja skupoga i kompliciranoga građevinskog zahvata na obnovi rimskog akvedukta, Namjesništvo je godine 1854. Andriću povjerilo taj teški zadatak, a 1855. odobrilo i potrebna sredstva za njegov terenski i uredski rad. Godine 1857. Andrić je dugo putovao po talijanskim gradovima i proučavao pogodnosti i mane tamošnjih gradskih vodovoda, pa i antiknih. Do potkraj godine 1858. bio je završio potrebna terenska istraživanja i predradnje, a u izrađenom topografskom prikazu cijeloga toka vodovoda samo su još nedostajali nivelacijski podaci. Tada je Andrić došao u sukob s moćnim okružnim poglavarom Burattijem pa mu je ovaj, uz izliku da stalno odugovlači s dovršavanjem projekta obnove, koncem godine 1858. oduzeo posao. Umjesto Andrića za završetak pripremnih radova pred obnovu, za nastavak i dovršenje projekta, odabran je općinski inženjer dr. F. Locati, koji je bio dobro poznat Okružnom poglavarstvu, jer je tek nedavno iz Okružnog poglavarstva bio prešao u općinsku upravu. Locati je, prema gotovo dovršenom Andrićevom radu, u roku od četiri mjeseca trebao izraditi konačan projekt, u čemu je i uspio. Nije izradio samo jedan projekt već čak tri inačice (*triplice progetto*), koje su se razlikovale po načinu obnove i stupnju korištenja antičkih ostataka, po dobivenom kapacitetu vodovodnog kanala i po troškovima izvedbe. Nakon recenzije koju je obavio prof. dr. Antonio Radman, za predstojeću obnovu akvedukta odabran je *treći* ponuđeni projekt.¹²

Budući da splitski načelnik S. Michieli Vitturi u svojem oproštajnom govoru 15. studenog 1859. godine ni jednom riječju ne spominje potrebu ili namjeru da se dade izraditi regulacijski plan Splita, ideja za takav rad nije njegova, već Bajamontijeva ili nekog od njegovih suradnika. Kako je od samog početka Bajamontijeve administracije i u njoj dr. Locati bio općinski inženjer, to mu je i povjeren taj nesvakidašnji zadatak. Vjerojatno ga je obavio već u

dvije godine (1860.-1861.), budući da je načelnik Bajamonti 6. lipnja 1862. izjavio kako je Regulacijski plan grada *već neko vrijeme dovršen*, a znamo da je već 24. srpnja 1862. bio i jednoglasno prihvaćen od Općinskog vijeća. A evo i jednog posrednog dokaza za takvu tvrdnju: prema pisanju u već citiranom članku u listu *La Difesa* iz 1887. godine, među građevinske zahvate izvedene prema Locatijevu planu uvršten je i probaj zbog postizanja izravne veze između Peristila, preko Grota do Obale s novosagrađenim krakom kamenih stuba, koji je dana 14. lipnja 1860. kao prijedlog i plan jednoglasno prihvaćen na sjednici Općinskog vijeća, a izveden sljedeće, 1861. godine.¹³

Iz već navedenih izvora nismo sa sigurnošću uspjeli datirati Locatijeva zaduženja od sredine 1862. do sredine 1864. godine i ustanoviti kada je on i zašto tako naglo napustio položaj općinskog inženjera u Splitu. Iako se u Bajamontijevim izlaganjima s početka 1864. to izričito ne spominje, čini se da je uzrok njegovu odlasku bilo veliko neslaganje između načelnika i općinskog inženjera.

U svom govoru od 31. siječnja 1864. Bajamonti će ustvrditi kako je dr. Locatiju bilo dopušteno da čak 15 mjeseci pokriva tri (raznorodna) položaja, no vremenski ne precizira kada je to bilo.¹⁴ Locati je bio imenovan profesorom na splitskoj Klasičnoj gimnaziji (gdje je očito kanio i ostati), a na Općini je istodobno pokriva dva položaja: općinskog inženjera (za koji je bio kvalificiran) te samo privremeno radno mjesto kušaoca (jela? – na talijanskom: *l'assaggiatore*), za koje zvanje nije imao položen propisani ispit. Bajamonti je čak kalkulirao s Locatijevim odlaskom iz Općine, pretpostavljajući da će u budućnosti navedena oba položaja opet pokrivati ista osoba, ali uz primanja umanjena za trećinu. Nastala ušteda od 340 fiorina, kojem bi iznosu Općina dodala još 160, iskoristila bi se za pokrivanje troškova osnivanja i uzdržavanja jedne škole na *slavenskom* jeziku, koja se imala otvoriti u Velom varošu. Za popunjavanje tih položaja Općina je sigurno kanila zaposliti graditelja Doima Marcocchiju, jer je, kad je ovaj trebao izbivati dvanaest dana kako bi u Zadru polagao ispit za *assaggiatorea*, Locati bio zamoljen da za to vrijeme nastavi obavljati taj posao, dok se Marcocchia ne vrati u Split. Međutim, na Bajamontijevo čuđenje i ljutnju, tada je dr. Locati taj poznati mu posao tako loše obavljao da je Općini stigao ozbiljan prigovor od (njoj navodno uvijek vrlo sklonog) g. Goretija, koji je zatražio da se protiv Locatija provede (disciplinski?) postupak.

Nakon što je D. Marcocchia položio ispit za zvanje kušaoca (*assaggiatore*), bio je bez natječaja jednoglasno izabran na to mjesto od strane Općinskog vijeća. No dogodio se obrat, jer je nadređeno Okružno poglavarstvo odbilo potvrditi to imenovanje, već je samo, također bez provedbe natječaja, ali i pristanka općinske uprave, na isto mjesto imenovalo dr. Locatija. Štoviše, podiglo mu je pripadajuća primanja za 40 %.¹⁵ Tako je Općina bila ipak prisiljena raspisati natječaj za upražnjeno mjesto kušaoca, na koji se javilo čak pet osoba, od kojih su trojica imali položeni propisani ispit, a preostala dvojica su obećala da će ga čim prije položiti. Dr. Locati se uopće nije natjecao!? Ponovno je izabran Doimo Marcocchia,¹⁶ koji je (čini se) ujedno bio i novi općinski inženjer, a poznat je kao projektant velike nove crkve sv. Petra na Lučcu, koja se 1863. bila počela graditi.¹⁷

Ne znamo što je dalje bilo s dr. Locatijem, je li se zadovoljio karijerom gimnazijskog profesora (i koje je predmete predavao) ili je napustio Split. Možda je sukob Bajamonti – Locati imao i neke političke konotacije, jer je dr. Locati ranije godinama kao inženjer radio u Okružnom poglavarstvu, pa je i kasnije uživao njegovu potporu.

Odlukom austrijskih vlasti dana 6. lipnja 1864. godine raspušteno je Općinsko vijeće i općinska uprava u Splitu. Za novog načelnika grada Vlada je imenovala dr. Francesca Lanzu, liječnika, arheologa i ravnatelja Arheološkog muzeja u Splitu. No nakon pobjede na izborima ljeti 1865. godine, dr. Antonio Bajamonti opet je izabran za splitskog načelnika, koju je dužnost obavljao sve do smjene splitske općinske uprave 4. studenoga 1880. godine.

Poznat nam je samo jedan arhitektonski projekt koji je izradio inženjer dr. Locati, i to projekt novog Biskupskog sjemeništa, na raskrižju Puta Poljuda (današnje Zrinsko-Frankopanske ulice) i neimenovanog puta u Spinut (današnje Ulice Nikole Tesle). Ta je lokacija za tadašnja shvaćanja bila vrlo daleko od grada, već u splitskom polju. Čini se da je Locati projekt dogovarao i izradio još 1860.-1861. godine (dok je još bio općinski inženjer), premda je ta zgrada podignuta tek 1868. godine.¹⁸

Uz Locatijevo prezime u tisku su se uvijek navodile i njegove titule inženjera i doktora (*ingegnere Dott.*). Stoga začuđuje da ga mnogo kasnije, na sjednici Općinskog vijeća 1. ožujka 1884. godine, spominju samo kao *mjernika dr. Locattija*.¹⁹ Dosad nije poznat daljnji životni put i rad inženjera dr. Locatija. Ne znamo ni kada je umro, ni gdje je pokopan.

O IZGLEDU SPLITA OKO GODINE 1860., KAD JE DONESEN PRVI REGULACIJSKI PLAN GRADA

Početak XIX. st. Split se još dijelio na antički Stari grad unutar zidina Dioklecijanove palače i srednjovjekovni Novi grad (*Burgus*), njemu prigrađen sa zapadne strane. Od Mletačke kule na obali pa do Pisture na sjeveru bio je opasan takozvanim *ugarskim zidinama*. Te okomite zidine su početkom XVI. st., u doba renesanse, bile pojačane prigradnjom kosih dijelova zida, a produžavale su se i sjeverno od Palače, obuhvaćajući i samostan sv. Eufemije (sv. Arnira). Takav Split je za vrijeme Kandijskog rata sredinom XVII. st. s kopnene strane dobio (u luku oko grada) novi pojas baroknih utvrđenja s tri bastiona i dva polubastiona, povezanih bedemima, kortinama, i dvije vanjske utvrde, Gripe i Bačvice. Izvan tih gradskih utvrđenja nalazila su se pučka predgrađa Veli varoš, Dobri, Manuš i Lučac, tada i još dugo nakon toga međusobno razdvojena otprilike od 100 do 150 metara. Kroz ta su predgrađa radijalno prolazile izlazne ceste iz grada prema Sustipanu, Poljudu, Solinu i Pojišanu.

Poznato je da je djelomično rušenje nekih srednjovjekovnih i baroknih utvrđenja oko grada počelo još godine 1807., pod francuskom upravom. Ta su rušenja, pa i ona kasnija, imala velik utjecaj na razvoj Splita u XIX. st. Također je od velike važnosti bila i prenamjena i djelomična izgradnja razvojačenih bastiona, te prostora s obje strane baroknih utvrđenja, na kojima se do tada iz strateško-obrambenih razloga nije smjelo graditi, a do sredine četrdesetih godina XIX. st. bili su u vlasništvu i nadležnosti vojnih vlasti. S rušenjima utvrđenja s terrapienatom, poravnati nekadašnji zemljano-kameni nasipi poremetili su visinske odnose uskih dugih površina oko grada, koji prije nisu ni bili uređeni kao ulice ili šetnice, već su služili samo za brže premještanje branitelja i opskrbu oružjem i streljivom u slučaju napada na grad.

Koncem četrdesetih godina XIX. st. rušene su istočne barokne zidine uz Terceru, a koncem pedesetih srušen je i veći dio jugoistočnih, tzv. kapucinskih bedema. Preostali razvojačeni bastioni prodavani su privatnicima, koji su na njima i oko njih podizali kuće i vrtove. Tako je na središnjem bastionu Cornaro već godine 1794. bila sagrađena Civilna bolnica (godine 1872. znatno dograđena), bastion Priuli postao je vlasništvo kontea Pavlovića, a bastion Contarini vlasništvo dviju obitelji, Rismondo i Paparella, dok su na polubastionu S. Giorgio franjevci imali samostan.

Najprije se nastojalo izravnati zemljište triju budućih ulica oko grada kako bi ih se prilagodilo pješačkom i kolnom prometu. Tako je godine 1844. čitavoj sjevernoj polovici današnje Hrvojeve ulice razina tla snižena za 6 stopa (oko 1,80 m), a uz sjeveroistočnu kulu Palače čak 9 stopa. U današnjoj Nodilovoj ulici sniženje tla iznosilo je 5 stopa, a kopalo se i oko malog bastiona Civran, kojem je otkupljen stršeci dio i omogućeno obilaženje iz Marmontove ulice.²⁰ I unutar Staroga i Novoga grada bilo je posvuda mnogo uskih, slabo prohodnih ulica (kontrada) i uličica (kaleta), često krivudave trase, gdje su kuće svojim isturenim dijelovima često mjestimično sužavale prolaz. Neka lakše izvodi, a vrlo potrebna rušenja ili rezanja takvih kuća provela su i prije godine 1860. neke prethodne općinske uprave, ali većinom neplanski i pojedinačno. Budućim takvim radovima Locatijev je regulacijski plan grada trebao dati ne samo legalitet već i ukazati na prioritete, a utvrđivanjem troškova trebalo je osigurati i novčana sredstva za njegovu provedbu.

Usporedo s rušenjem nekih utvrđenja, provedenim 1807., francuska je vlast porušenim materijalom nasipala Staru obalu te je tako produžila daleko na zapad; nije međutim uspjela uz nju podignuti trokatnice za koje su već u više varijanta bili načinjeni projekti.²¹ Šest neorenesansnih zgrada od preostale Mletačke kule do Marmontove ulice sagrađeno je tek od 1817. do 1859. godine, a 1858. je novogradnja velike Bajamontijeve palače zatvorila splitsku Rivu prema zapadu.

Nakon rušenja gotovo svih dotrajalih zgrada u sklopu Komunalne i Kneževe palače godine 1821., izgled Gospodskog trga (*Piazza dei Signori*, Pjaca) postao je jedan od najtežih gradskih problema. Naime, na zapadnoj strani tog trga i većem dijelu sjeverne strane su, nakon rušenja vrijednih gotičkih građevina, u prednji plan izbile neugledne, omanje privatne kuće donedavno *stražnjih ulica*. Još iz godine 1821. postojao je (nikad neprovedeni) plan arhitekta Paula Hatzingera o sanaciji glavnoga gradskog trga. Uz nevelika rušenja i neke novogradnje on je Gospodski trg namjeravao površinski znatno povećati i dovesti ga u oblik izduženog pravokutnika.²² Na zemljištu porušenih javnih zgrada ništa se nije smjelo graditi, jer ga je svojatala državna vlast, a Vojni erar prisvojio je sačuvano gotičko prizemlje najistočnije zgrade porušenog kompleksa te ga bezlično nadogrudio; ta je zgrada desetljećima služila za smještaj Gradske straže (*Corpo di Guardia*), sa stanom njezina zapovjednika na katu, a poslije se ondje nalazio Časnički klub. Od 1847. pa do 1889. godine općinska je uprava punu 41 godinu vodila sudski spor s Vojnim erarom, potražujući povrat te

zgrade i naknadu nikad neplaćenog 41-godišnjeg najma, za koje vrijeme je Općina morala plaćati najam u tuđim kućama. Okružni sud je 16. kolovoza 1887. presudio u korist Splitske općine, a prvostupanjsku presudu je 23. listopada 1888. potvrdilo i Vrhovno sudište. Tako je Općina napokon došla u posjed svoje zgrade na Pjaci, pa ju je 1989./90. restaurirala u neogotici (do 1924.) i smjestila ondje Općinsku vijećnicu.²³

Do godine 1860. pristanišni se dio splitske gradske luke protegnuo na obalu pred ostacima nekadašnjih lazareta koja je bila nasuta 1857.-1859. Na istočnoj obali podno Lučca (na kojem su nicala prve manufakturne radionice) uz prirodnu obalu bilo je smješteno poneko malo privatno brodogradilište, a iznad sprudova Zapadne obale, do Puta Sustipana, koji je vodio na prvo splitsko izvangradsko groblje, osnovano 1826., još su težaci imali svoja polja, vinograde i maslinike.

ŠTO JE SADRŽAVAO LOCATIJEV REGULACIJSKI PLAN SPLITA

Iz tekstova nekih izvora navedenih u bilješkama možemo donekle rekonstruirati mnoge, pa i najvažnije postavke Locatijeva regulacijskog plana, dok se neke mogu naslutiti.²⁴ Kao i svi europski stari gradovi toga doba i Split je osobito tražio što više zraka i svjetla za svoje stanovnike, poboljšanje zdravstvenih i higijenskih uvjeta, što šire i pravocrtne ulice, nove pravokutne trgove, skraćivanje udaljenosti i izgradnju novih prometnica. Stoga se poticalo rušenje zapuštenih i oronulih starih kamenih privatnih kuća, često raspucanih zidova i stropova, utonulih u kosini krovova, gnjile stolarije i zahrđale bravarije, te rušenje isturenih pročelja koja su sužavale prohodnost ulica.²⁵

U stilskom oblikovanju značajnijih novogradnji u Splitu se oko godine 1860. osobito cijenila neorenesansa (trokatnice na Rivi, Palača Bajamonti s Prokurativama) te neoromanika (obnova crkve sv. Frane na Obali i nova crkva sv. Petra na Lučcu), a tek kasnije se počelo graditi i u neogotici (1875. podignut je slavoluk Franji Josipu I. na Pisturi, a 1889./90. restaurirana je Općinska vijećnica na Pjaci).

Građevinske zahvate, izvedene ili samo planirane, kao što su rušenja, niskogradnje i visokogradnje, za koje se zna ili samo može pretpostaviti da su poduzeti ili da su bili planirani prema Regulacijskom planu inženjera dr. F. Locatija, podijelili smo u tri skupine:

A) IZVEDENA RUŠENJA GRAĐEVINA, PROVEDENE REGULACIJE I PROBOJI PROMETNICA

1. Tunelski proboj sa stubišnim silazom u znamenite Grote, koji izravno povezuje Obalu i Trg hrama (*Piazza del Tempio*, Peristil) izveden 1861. godine.²⁶ Kako je 1817. ili 1818. godine bio otvoren prolaz kroz Južna, a 1857./58. i kroz Sjeverna vrata Dioklecijanove palače, a novosagrađenim stubištem uzlazilo se na Manuški perivoj (Đardin), to je 1861. godine povezivanjem Peristila s Obalom uspostavljen najkraći put kroz Palaču, u njezinoj osovini sjever-jug.

2. Nakon što su bile srušene neke oronule kuće u blizini kuća Dalbello (sa sjeverne strane Papalićeve palače) i Solitro (nekoliko kuća), godine 1861. ostvaren je lijep i ugodan trg, *Piazza Solitro* (današnja Carrarina poljana).²⁷

3. Rušenjem dvanaestak (*una dozzina*) kućeraka (*casaccie*) u Getu stvorena je mirna ulica i jedna plokata (*piazzale*).²⁸

4. Nasuprot bivšoj kući *Gentilomo*, tada Smodlaka, počelo se s reguliranjem i proširivanjem jedne ulice (kontrade).²⁹

5. U Starom gradu srušena je kuća Mate Bašića, koja je bila veoma isturena, kao i njezina dva vanjska stubišta.³⁰

6. U Velom varošu je kod kuće Fradelić rušenjem otvorena ulica koja spaja dvije glavne kontrade u tome predgrađu.³¹ To su vjerojatno današnje ulice Senjska i Križeva (primjedba S. M.).

Recimo još i to da su se u drugoj polovici XIX. st. sve općinske uprave hvalile brojem popločanih ulica, plokata i trgova u starome dijelu grada. Tome je svakako prethodilo rješenje njihove ukopane kanalizacije ili barem rubna odvodnja otvorenim jarcima.³²

B) PLANIRANA NEOSTVARENA RUŠENJA I PROBOJI PROMETNICA

1. Po staroj Marmontovoj zamisli trebalo je probiti izravnu široku cestu kroz Lučac, kojom bi se s Obale stizalo do raskrižja sjeverno od crkve Gospe od Pojišana. U svom izlaganju pred Općinskom skupštinom načelnik Bajamonti je (6. lipnja 1862.) postavio pitanje Okružnog poglavarstva može li i Općina novčano pridonijeti očekivanom probijanju ulica kroz Lučac; ona je to odbila,

opravdavajući se i tako nedovoljnim sredstvima za održavanje gradskih ulica (kontrada). Još je rekao kako se država brine samo za Rivu i ponešto za obnovu Puta Solina, a izgradnja te značajne prometnice baš bi se uklapala u njezinu nadležnost.³³

Mnogo kasnije *La Difesa* 1887. izvješćuje kako je prethodna Općinska uprava do svoje smjene godine 1880. pripremala izgradnju ceste kroz Lučac, koja je trebala prolaziti između novog samostana sv. Klare i posjeda nasljednikâ Mate Kuzmanića, koji su čak bili obećali darovati Općini cestom zahvaćeno zemljište.³⁴ Tome su se naumu međutim žestoko suprotstavili predstavnici Enološkog društva, jer se zgrada njihove Vinarije nalazila na jedinoj postojećoj, u budućnosti degradiranoj cesti za Pojišan. List se ruga i izgledu tadašnje novogradnje Bartulica na Putu Pojišana.

2. Bajamonti je 1862. ustvrdio da je raščišćena i odstranjena zemlja iz okoline *Porta Aurea*, a Općina bi htjela rezati kuće koje, dolazeći s Peristila, sakrivaju polovinu Zlatnih vrata i priječe pogled na Manuš. U tu je svrhu već bila otkupljena kuća Dujma Karamana, koji bi prodao i drugu kuću, ali ostali vlasnici zgrada na tome potezu ne žele ih prodati.³⁵

3. Općina je smatrala da rušenje svih kuća od barokne palače Cindro do Krstionice sv. Ivana ne bi bilo skupo. Čak je Cindro iz osobnih i sentimentalnih razloga dao jeftinu ponudu, ali je Matijevićeva ponuda odveć skupa (30.000 fiorina za par zidina i malo klaftera zemljišta), pa se odustalo od te zamisli.³⁶

4. Na *Piazza dell'erbe* (Trgu zelenja, današnjoj Mihovilovoj širini) još je postojala mala, ali dosta visoka ranosrednjovjekovna crkva sv. Mihovila na Obali (*in ripa maris*); u VIII. stoljeću omanja crkva poslije je toliko povećana da joj je apsida udubljena u debeli zapadni vanjski zid Dioklecijanove palače. Kako se na tom trgu prodavalo povrće, a crkva je bila zapuštena i u lošem stanju, Općina je pokušavala ustanoviti uvjete, pod kojima bi je mogla porušiti, a trg povećati. Crkva sv. Mihovila porušena je tek 1906. godine.³⁷

5. Da bi se poboljšao izgled i postigao pravokutni oblik *Piazza dei Signori* (Gospodskog trga, Pjace), predlagalo se rezanje južnog stršćeg dijela na zgradi *Corpo di Guardia* (preostaloj građevini porušenog sklopa Komunalne i Kneževe palače, koji je srušen 1821.), tako da bude na crti istočnih zgrada Camber i Bianchi (tj. palače Karepić i susjedne zgrade). Dvije godine kasnije, godine 1864., pregovaralo se s vlastima o ustupanju zgrade Straže, s time

da se gubitak južnog odrezanog dijela kanilo nadoknaditi jednom zapadnom dogradnjom, na novoj crti, a odustalo se i od prijašnje nakane da se na južnoj strani Pjace odreže istaknuti dio kuće Pavlović. No Općina je bila najviše zainteresirana da (još za svog mandata) na zapadnoj strani Trga podigne jednu značajnu i elegantnu zgradu i tako pokrije neugledne kuće, koje su poslije rušenja iz godine 1821. izbile u prvi plan.³⁸ Od svih tih planova, međutim, nijedan nije realiziran.

6. Godine 1862. već se znalo da će biti napuštena ružna i oronula zgrada staroga Biskupskog sjemeništa, nakon što bude izgrađena nova na Putu Poljuda (što je uslijedilo tek 1868.). Trebalo je porušiti čitav istočni dio te zgrade (također i sve zgrade između današnjih ulica Kružičeve i Nelipićeve, iako se to u tisku ne spominje, primjedba S. M.) i tako omogućiti uspostavljanje jedne prelijepe pravocrtne ulice, koja bi spajala ulicu *Santo Spirito* (današnju Trogirsku, u kojoj je crkva Svetog Duha), s ulicom *Cambj* (današnjom Bosanskom ulicom; možda bi tom prilikom bila porušena i crkvice sv. Ciprijana?). Do toga nije došlo, jer je sačuvana zgrada staroga Sjemeništa, koja je poslije dugo korištena za smještaj Realke, premda je Općina za nju nudila veće, zdravije i sunčanije prostore u već dovršenom prvom krilu Prokurativa.³⁹

7. Kad je godine 1889. trebalo napokon odlučiti gdje izgraditi novo Općinsko kazalište, na sjednicama Općinskog vijeća o tome se dugo raspravljalo. Kako bi osporio prigovor da bi Kazalište na Dobrome bilo *izvan grada*, narodnjački vijećnik Lovro Borčić uzvratio je da ta tvrdnja stoji samo u tom trenutku, a neće biti tako kad se jednoga dana nakon probijanja bedema Marmontova ulica produži te poveže Kazalište sa središtem grada (izvedeno tek 1947.-1951.). Sudeći prema takvoj Borčićevoj raspravi, Zdeslav Perković će 1989. napisati kako je možda to predviđao i Locatijev regulacijski plan iz 1862., s kojim je vijećnik Borčić vjerojatno bio upoznat.⁴⁰

8. Godine 1862. nijedan urbanistički planer ne bi propustio predvidjeti zatrpavanje velike i duboke jame na Dobrome, zvane Lokva, a možda zaostale iz kopanja zemlje za popunjavanje *terrapienata* u novim gradskim utvrdama, u XVII. stoljeću. Lokva se nalazila na trgu zvanom Bašćun (prema obližnjem bastionu Priuli), a bila je puna stajace vode. Prema kasnijem sjećanju jednog suvremenika, oko nje su se igrala djeca, a ljeti bi bara presušila, pa bi čitave vojske komaraca i jata šišmiša (*eserciti di zanzarre e pipistrelli svolazavano a frotte*) letjeli nad njom i prijetili susjedstvu. Taj seoski ugođaj nestao je 1881.,

kada je općinski komesar Nallini dao nasuti baru. Narodnjaci su poslije pričali kako je to stalno obećavao i Nallinijev prethodnik načelnik Bajamonti, ali je uvijek odgađao zatrpavanje, precjenjujući potreban trošak za taj zahvat.⁴¹

9. Dobra zamisao da se ispravi zavojiti trak današnje Sinjske ulice (možda također već u sastavu Locatijeva plana, jer je 1887. nazivlju starim projektom – *il vecchio progetto*), propala je poslije 1880. godine. Njome se predviđalo da se odsiječe južni dio vrta kuće Lanza (danas sa sjeverne strane Sinjske ulice) i povuče usporedna trasa s posjedom Vuškovića, koja bi od ugla kuće Gilardi išla barem do kućice Lanza (vjerojatno bi se išlo uz sjeverni bedem bastiona Priuli, primjedba S. M.). Narodnjačka je vlast međutim dopustila izgradnju jedne *ne beznačajne* zgrade (prve od triju kuća Brajnović, primjedba S. M.), koja je zauvijek onemogućila provedbu zamišljene pravocrtne ulice⁴² (tu je danas *usko grlo* Sinjske ulice).

10. U pripremama za veću efikasnost planirane nove ceste kroz Lučac, a uvažavajući započetu gradnju crkve sv. Petra, za koju Bajamonti tvrdi da je poremetila prometne tokove, došlo se do jedne zamisli – koja nije nikada provedena. Godine 1864. još nije postojao željeznički iskop (izveden tek 1874.-1877.) pa se predlagalo probijanje bastiona Paparella (Contarini), no ne navodi se gdje, kako bi se skratio put, jer bi se, umjesto dugog obilaženja oko bastiona, izravno izašlo na buduću novu prometnicu kroz Lučac do Pojišana.⁴³

C) JAVNE ZGRADE I PROSTORI, IZVEDENI ILI SAMO PLANIRANI OKO GODINE 1862.

1. Kao upravitelj komisije Javne dobrotvornosti načelnik Bajamonti već 1862. godine najavljuje skorbu izgradnju Doma zakloništa i rada, koje će uskoro na početku Puta Solina (Velog puta – današnje Ulice Domovinskog rata) podignuti zaklada zaslužne braće Martinis Marchi.⁴⁴ Ta velika i duga zgrada izvedena je godine 1865., kao prvi značajniji objekt na sjevernom izlazu iz grada.

2. Istočno od ulice *Giustini* (kako se u to doba zvala bivša i buduća Marmontova ulica) Općina je posjedovala veliki prostor nekadašnjega Marmontovog perivoja (*Jardin Marmont*), uređenoga godine 1810., zapuštenog nakon odlaska Francuza. Sjeverna polovica tog prostora bila je već prije prodana i na njoj je 1859. podignut *Teatro Bajamonti*, a na južnoj polovici

se pripremala gradnja prvoga (zapadnog) krila jedne višenamjenske zgrade s trjemovima u prizemlju, po mletačkim Procuratijama nazvana Prokurative. Oba krila te javne zgrade sa sjevera bi se naslanjala na Bajamontijev teatar, a s juga bi dopirala do produžene crte koja spaja kuće Tartaglia na zapadu i Illich na istoku. Tako bi se osnovao krasan prostrani trg, okrenut prema moru.⁴⁵ Bajamonti godine 1862. iznosi brojne podatke o tom kompleksu (zapadno krilo Prokurativa građeno je 1863.-1867., dvije trećine južnog dijela istočnog krila građene su 1910.-1811., a završna sjeverna trećina zgrade 1928. godine). Locatijev plan sigurno je računao s izvedbom tih zgrada s trgom.

3. Poznato je da je sredinom četrdesetih godina Općina uspjela oduzeti vojsci Trg sv. Dominika, južno od dominikanskog samostana, gdje je skladištila drva, i oko godine 1862. počela ga je uređivati kao *Pazar žitarica*. Vojska je također pristala napustiti i Manušku livadu sjeverno od Dioklecijanove palače, na površini poravnane *terrapienata* i porušene kortine koja joj je služila za vježbanje i gađanje; željela ju je namijeniti tjelovježbi školske mladeži, no poslije ju je pretvorila u novi Gradski perivoj (kao zamjenu za napušteni Marmontov perivoj uz Obalu).⁴⁶

Autor ovog članka nije naišao na dokumentirani iskaz je li za napuštene hektare svojega bivšeg zemljišta nešto dobila zauzvrat (u zamjenu). Kako se zapadno od početka Puta Poljuda u drugoj polovici XIX. stoljeća (kada?) javlja jedno golemo neobrađeno, dapače izravnano zemljište nazivano Vojničkim vježbalištem ili Kraljevom njivom, postavlja se pitanje nije li taj teren bio kompenzacija za napuštena vojna zemljišta uz Stari grad (jedini objekt označen na mapi bila je mala barutana, poslije premještena na krajnju sjevernu periferiju daleko izvan grada). No, zauzimanje tog prostora se, vjerojatno, ipak dogodilo mnogo kasnije.

4. U svom poznatom oproštajnom govoru održanom 16. studenog 1859. Bajamontijev prethodnik načelnik Simeone de Michieli Vitturi budućnost tada prirodne i potpuno neizgrađene Zapadne obale splitske gradske luke vidi kao divno uzmorsko šetalište, široku aleju sve do rta Sustipana, *lungomare* s najljepšim pogledom na grad. Uz nju do Puta Sustipana predviđa suvremene stambene novogradnje, pune sunca i zraka. Ta se predviđanja, međutim, uz očekivanu bogatu zaradu od prodaje budućih gradilišta, nisu ostvarila.⁴⁷ A već uskoro, kad je 1865. podignut prvi objekt buduće goleme tvornice cementa, koja je eksploatirala tupinu (lapor) što se kopao na obližnjim marjanskim

padinama, kojem su se uskoro pridružile i druge radionice i manufakturni objekti – ta se ideja više nije ni mogla ostvariti.

BILJEŠKE

- ¹ Načelnik dr. Antonio Bajamonti bio je općinski vijećnik u prethodnoj općinskoj upravi Simeonea de Michielija Vitturija (1853.-1859.).
- ² Antonio Bajamonti: *Nello inaugurare la Pubblicità delle sessioni municipali in Spalato*. Trst 1862, 14, 16.
- ³ Antonio Bajamonti: *Dell'amministrazione del Comune di Spalato*, 1860., 1864. *Relazione di A. Bajamonti, letta al consiglio riunito nelle tornate del 31 Gennaio 1864 e 21 Febbraio 1864*. Predgovor A. B.-a datiran je 20. lipnja 1864., 42. Izrađeni regulacijski plan Splita prihvatilo je i Namjesništvo u Zadru, ali je bilo stavilo neke primjedbe na Građevinski pravilnik koji je Općinska skupština prethodno bila donijela.
- ⁴ Razumljivo, ako autoru ovog članka nije promaknuo koji tekst što spominje Locatija i njegov regulacijski plan. To se manje vjerojatno moglo dogoditi s kratkim vijestima iz Gradske rubrike, a lakše kod uvodnika te dugih političkih i gospodarskih članaka. Inače, autor je još 1966. pisao o ing. dr. Locatiju i njegovu regulacijskom planu Splita iz 1862. godine, u članku: Slavko Muljačić: *Urbanistički razvitak Splita i regulacioni planovi od početka XIX st. do 1944.g.* URBS. Split, br. 6, 1965.-1966. (vidi: II. period 1853.-1880, str. 26-28 i bilj. 2 na str. 33).
- ⁵ *La Difesa*, Split 9. 5. 1887., br. 361, 1.
- ⁶ Grga Novak: *Povijest Splita, knj. III*. Split 1965., 407, i bilješka 590 (isprava iz 1943. izgorjelog Arhiva Općine Split). Na str. 459 naveden je još jedan podatak o dr. Locatiju. Godine 1858. on je bio odabran za uvježbavanje mladića koji budu dragovoljno pristupili u vatrogasnu postrojbu, koju je Splitska općina (bezuspješno) pokušavala osnovati.
- ⁷ Duško Kečkemet: *Vicko Andrić, arhitekt i konzervator 1793. – 1866*. Split 1993. 57, 62, 63, 133, 144, 169 i 174.
- ⁸ U ovom članku prezime pišemo kao *Locati*, kako je ono i napisano na kraju izvješća (*Relazione*) o stanju u kojem se nalaze ostaci akvedukta iz 1860. godine. Međutim, u tekstovima govora načelnika Bajamontija iz 1862. i 1864. (vidi n. dj. 2 i 3) inženjerovo prezime uvijek se navodi kao Locatti (tj. s udvojenim *t*. Bajamonti nikada ne navodi Locatijevo krsno ime, kako je 1880. postupio i kod navođenja prezimena padovanskog kipara Ceccona, autora Monumentalne česme na splitskoj obali (1880. - 1947.), a bio ga je u listu *L'Avvenire* spomenuo samo jednom! Kako je dr. Locati bio Talijan, rođen u Brescii u Italiji, to mu u ovom članku ime ne pišemo na hrvatskom, kao Franjo (kako se, iako rijetko, negdje navodi), već na talijanskom, Francesco, što smatramo korektnijim.
- ⁹ D. Kečkemet, n. dj. (7). 142-144. Tu se dr. Locati spominje u svezi s otkupljivanjem istaknutoga šiljastog zida, kojim je završavao mali bastion Civran (tada u vlasništvu De-rossija) i onemogućavao skretanje kola iz *nove* Marmontove ulice u smjeru Pisture, koje

- je rušenje obavljeno 1846. godine. Zbog toga je na regulacijskoj crti istočne strane Marmontove ulice otkriveni zemljani nasip (*terrapienat*) Općina trebala zaštititi izgradnjom novog dijela tog zida. Te je radove izveo građevinski poduzetnik Matija Bure po nalogu inženjera Locatija, ali se kod gradnje nije ostavio dovoljan broj ili profil otvora za otjecanje oborinske vode iz unutarnjega zemljanog nasipa, pa je na horizontalni pritisak porušio zid, koji je trebalo nanovo graditi. Na str. 169 i 174 Kečkemet spominje dva slučaja kad je dr. Locati bio član komisije koja je po prijavi obavljala uviđaj zbog oštećivanja konstrukcija unutar Dioklecijanove palače; godine 1857. Locati tu dužnost obavlja u slučaju Bertagni kao okružni inženjer, a u siječnju 1859. (već) kao općinski inženjer.
- ¹⁰ D. Kečkemet, n. dj. (7). 133 i bilj. 991; Cvito Fisković: *Otvaranje Zlatnih vrata Dioklecijanove palače u Splitu*. (Građa i prilozi za povijest Dalmacije). Split 1996. 735-749.
- ¹¹ To je vrijeme kada se u Zapadnoj i Srednjoj Europi sve učestalije grade željezničke pruge, koje (1862.) istina još nisu stigle do istočnojadranskih luka, ali će Trst prugu uskoro dobiti, a odmah zatim i Rijeka. Što se tiče željezničkog spoja s Dalmacijom, predlagale su se razne varijante, a ona *istočna* trebala je prolaziti kroz tada još tursku Bosnu i Hercegovinu. Nakon što je proanalizirao dužine pruga (u kilometrima) i visine troškova za njihovu izgradnju, načelnik Bajamonti (n. dj. 2, str. 13) se usprotivio trasi Split – Sarajevo – Bosanski Brod i predlagao *svoju* varijantu: Split – Sinj – Livno – Sarajevo – Zvornik – Beograd, za koju je smatrao da bi za Split bila povoljnija. No trebat će pričekati još petnaest godina dok nakon četverogodišnjih radova (1874. – 1877.) nije bila dovršena prva željeznička pruga u Dalmaciji, na relaciji Split – Siverić s odvojkom za Šibenik. Kod toga je u Splitu trebalo odabrati lokaciju za izgradnju njezine željezničke postaje i drugih postrojenja i kolosijeka, te utvrditi trasu željezničkog usjeka od Manuša do Gradske luke, kojom će se kroz grad do nje doći. Uspostava željezničke pruge pomogla je da se brže riješi i obnova Dioklecijanova vodovoda, budući je korištenje parnih lokomotiva za vuču vlakova iziskivalo pribavljanje velikih količina vode.
- ¹² D. Kečkemet, n. dj. (7). 62-63; U zborniku *Dioklecijanov akvedukt*, Split 1999. na str. 105-112 doneseni su dotad neobjelodanjeni dokumenti iz arhiva splitskoga Konzervatorskog odjela, prema transkriptu Davora Domančića: Dok. 1. Izvješće (*Relazione*) Dr. Locatija iz 1860. o stanju ostataka staroga rimskog akvedukta i prijedlozi za njegovu obnovu. Dok. 2. Mišljenje prof. dr. Antonija Radmana o projektu inženjera dr. Locatija za obnovu solinskog akvedukta, sastavljeno 13. ožujka 1860. pa podneseno Općini Split 21. ožujka 1860. (Ovo je sažet hrvatski prijevod dugačkih naslova dvaju dokumenata.) O Locatijevu *trostrukom projektu* za obnovu vodovoda, vidi i: A. Bajamonti, n. dj. (2). str. 14.
- ¹³ A. Bajamonti, n. dj. (2). 16, bilj. 4.
- ¹⁴ *La Difesa*, n. dj. (5). 1.
- ¹⁵ A. Bajamonti, n. dj. (3). 36.
- ¹⁶ Isto, str. 97. Natječaj za radno mjesto *assaggiatore* proveden je u razdoblju između 1. veljače i 6. lipnja 1864., ali datum nije poznat. U knjizi G. Novaka (n. dj. 6), na str. 314 je graditelj Doimo Marcocchia naveden pod hrvatskim imenom kao Duje Markoća!
- ¹⁷ Isto, str. 420.

- 18 I. Ostojčić: *Nadbiskupsko sjemenište u Splitu 1700.-1970.* Split 1971. 61 i 62 te bilj. 160 sa citiranim oznakama dvaju spisa koji se tiču F. Locatija, iz 1860. i 1861. godine.
- 19 Vidi brošuru *Sjednica Obćinskog splitskog vieća dne 1 ožujka 1884.* Split 1884.
- 20 D. Kečkemet, n. dj. (7), Poglavlje: Nove gradske ulice, str. 142-144.
- 21 Duško Kečkemet: *Marmontov plan izgradnje splitske obale.* Adrias, Split br. 4-5, 1993.-1944. 147-166.
- 22 D. Kečkemet, n. dj. (7), Poglavlje: Rušenje Komunalne i Kneževe palače, 29-39, slike 32-36.
- 23 *Narod.* Split, br. 4/1889.
- 24 Misli se na djela navedena u bilješkama 2, 3, 5 i 7.
- 25 Danas ima poteškoća u određivanju mikrolokacije u ono vrijeme porušenih zgrada ili zgrada predloženih za uklanjanje, budući da se u Bajamontijevim izlaganjima iz 1862. i 1864. kao i u nepotpisanom članku u listu *La Difesa* iz 1887. godine uvijek navode samo imena sadašnjih vlasnika kuća, često samo imena obitelji i dio grada Splita, a rijetko uža lokacija (ulica, blizina poznatih građevina i slično). Ponešto bi se s dosta truda moglo naći i u protokolu koji prati Katastarski plan iz 1831. godine, ali (do 1864.) promjene prezimena vlasnika zbog kupovine nekretnine, davanja u miraz kćerkama ili nekome u nasljedstvo, nisu isključene.
- 26 A. Bajamonti, n. dj. (2). 16.
- 27 Isto, str. 17, i *La Difesa*, n. dj. (5). 1.
- 28 Isto. 1.
- 29 Isto. 1.
- 30 A. Bajamonti, n. dj. (2). 17.
- 31 *La Difesa*, n. dj. (5). 1.
- 32 A. Bajamonti, n. dj. (2). 16; A. Bajamonti, n. dj. (3). 12 i *Narod.* Split br. 63/19.8.1885. 3.
- 33 A. Bajamonti, n. dj. (2). 22-23 i *La Difesa*, n.dj. (5). 1.
- 34 Isto. 1
- 35 A. Bajamonti, n. dj. (2). 23.
- 36 Isto. 23.
- 37 Isto. 23.
- 38 Isto. 17; A. Bajamonti, n. dj. (3). 41.
- 39 *La Difesa*. n. dj. (5). 1.
- 40 Zdesav Perković: *Arhitektura dalmatinskih kazališta, s posebnim osvrtom na splitski teatar.* Split 1989. 25, te bilješke 73 i 74 na str. 50.
- 41 *Narod*, Split, br. 20/1890.
- 42 *La Difesa*. n. dj. (5). 1.
- 43 A. Bajamonti, n. dj. (3). 44.
- 44 A. Bajamonti, n. dj. (2). 24.
- 45 Isto, 18; A. Bajamonti, n. dj. (3). 33.
- 46 D. Kečkemet, Vicko Andrić, n. dj. (7). 142-144.

- ⁴⁷ Brošura: *Nell'atto di prender congedo dal Municipio dopo sei anni di sua presidenza, Discorso di Simeone nob. de Michieli Vitturi letto il di 16 Novembre 1859 d'innanzi il riunito Consiglio municipale, Venezia 1859.*

THE SPLIT REGULATION PLAN FROM 1862 BY FRANCESCO LOCATI

Summary

The city of Split went through intensive urban development in the second half of the nineteenth century. Many distinctive buildings were built in this period: Mayor Bayamonti's Palace and the Prokurativa Complex with the Theatre building located on the western portion of the Split Riva, to mention but a few. Despite the intensive development of the city itself, there was no mention of a unified plan by which all further development would be regulated. The most prominent engineers in Split, at the time, were Giacomo Antonelli, Doimo Marcocchia and Francesco Locati. It was Francesco Locati who initiated and devised the first regulation plan of the city of Split in 1862. The primary purpose of the plan was to define the routes around the city.

Although Locati was a distinguished engineer of the time, little is known about his life and work prior to his arrival in Split. He was born in Brescia in Italy. There is no record, however, of the place of his death. The first record of his appearance in Split is dated to the year 1846. There his first position was as a district engineer. His subsequent position was as a municipal surveyor. As a municipal surveyor he participated in the activities that included uncovering the Golden Gate of Diocletian's Palace and repairing the ancient water supply system to provide running water for the city of Split. Fresh drinking water was supplied from the spring of the Jadro River, at the foot of the Mosor mountain. The plans for the direct route from Peristil Square to the Riva going through the old core were also devised by Locati. He was also the creator of the design project for Junior Seminary building in the part of the city known as Skalice, which is located north of the old core. Francesco Locati also taught at the Classical Grammar School of Split.

A significant number of construction works were carried out in the old core in the second half of the nineteenth century. Derelict houses were demolished to provide enough room for the construction of Carrara Square and the streets were paved. Many other urban development related activities were planned by the Municipal Authority. However, none were carried out due to structural changes that occurred to the local government in 1880.

Although the content of Locati's regulation plan still remains unknown, it represents a significant step forward in terms of more rigid regulation of urban development. The new and, perhaps, more advanced regulation plan was yet to be devised: it saw the light of day in 1924.